

Myndskreyting/Gunnar Karlsson

Læknirinn gefur sjúklingnum eiturskammtinn við blámannaveikinni ógurlegu.

Bóndinn hlýddi sem dáleiddur á frásögn Halldórs læknis.

„Prófessor Sederskjöld, sem fengið hafði Nóbelsverðlaun í læknisfræði fjórum árum áður, annaðist sjálfur þennan sjúkling og við kándídatarnir fengum að fylgjast með því vikum saman hvernig hann skar manninn og rannsakaði hátt og lágt. Það var ómetanleg lífsreynsla fyrir okkur að mega sjá þennan snilling að verki.“

„Tókst að bjarga mannum?“ Það var sambland af ótta og eftirvæntingu í röddinni.

„Nei, nei. Surtur dó býnsa fljótt og var reyndar steindauður þegar prófessorinn var að skera hann og skoða. En að öðru leyti heppnaðist þetta allt mjög vel.“

Læknirinn hafði tekið púlsinn á Sigfúsi bónda meðan á frásögninni stóð og var hann nú orðinn hraður.

„Prófessor Sederskjöld skrifaði ákaflega merkilegar ritgerðir um þessar rannsóknir, sem birst hafa í þekktustu læknatímaritum heims. Þar eru myndir af sjúklingnum bæði fyrir og eftir andlátíð og eins af nokkrum helstu líffærum. Þau eru nú geymd í sérstökum krukku á Karólínska og vekja alltaf gríðarlega athygli. Við kándídatarnir fylgðum svo afganginum af sjúklingnum til grafar og gerðum okkur svo glaðan dag á eftir. Það var mikið fjör. Beygðu þig aðeins fram, ég ætla að banka þig í bakið. Þú lætur mig vita ef þar eru eymsli.“

Læknirinn var einmitt að banka á mjög veik-an punkt þegar Bryndís kom inn með soðið vatn í emaleruðu vaskafati. Sjúklingurinn stundi þungan og konunni var augljóslega brugðið við hljóðin, en þó mest við að sjá angistina í andliti eiginmanns síns. Hún lagði vaskafatið varlega frá sér. Læknirinn bretti skyrtuermar sínar eins langt upp á handleggina og hann gat, og þvoði sér vandlega með lústerkri sápu. Þegar hann hafði þurrkað sér rækilega tók hann krukku með jógurfeiti upp úr tösku sinni og smurði úr henni á hægri höndina upp að olnboga.

„Farðu úr brókunum, Sigfús minn,“ sagði hann í sömu tóntegund og menn spyrja um klukkuna.

„Þú ætlar þó ekki ... djöfullinn sjálfur ... þú ætlar þó ekki ...“

Ókunnugir gætu hafa haldið að kominn væri grátstafur í kverkarnar á óðalsbóndanum á Hjarðarhóli. Læknirinn lét engan bilbug á sér finna.

„Þú hefur örugglega oft séð hann Daníel dýra bera sig svona að við kýrnar. Petta er svo sem ekki mikið öðruvísi, bara dálítið þrengra. Leggstu nú á hliðina, Sigfús, og hleyptu þér í kuðung og dragðu svo andann djúpt.“

Bryndís húsfreyja hljóp út úr herberginu. Hún stóð við eldhúsgluggann og starði á haf út og reyndi að leiða hjá sér sturnarnar og veinin sem bárust úr hjónaherberginu. Henni varð lítið niður á hlaðið og sá að Hervör, móðir hennar, sat í skjóli við fjárhúsgaflinn með barnabörnin tvö í fanginu. Þessi litla þúst virtist kippast við í takt við sturnarnar og óhljóðin

úr stóra kvistherberginu á efri hæðinni. Bryndís sneri frá glugganum og fór að sjóða meira vatn. Það stóð á endum að sturnarnar hættu er vatnið sauð. Hún fór með pottinn inn og hellti sjóðandi vatninu út í það sem fyrir var í vaskafatinu. Halldór læknir brosti í þakklætisskyni og tók að þvo sér af vandvirkni. Húsbóndinn á Hjarðarhóli lá enn í keng með andlitið herpt og bólgið af gráti og skömm. Hún forðaðist að líta á hann.

„Sestu, Bryndís húsfreyja.“

Hún hlýddi lækninum. Bóndi hennar reyndi að rétta úr kútnum og draga um leið brekanið yfir sig.

„Ég tel ekki ástæðu til að tipla í kringum þetta mál eins og köttur kringum heitan graut.“

Læknirinn var sestur í dómarasætið.

„Ég tel nú lítinn vafa leika á því, Bryndís, að bóndi þinn er með hina svokölluðu blámannaveiki.“

„Guð minn góður. Í almáttugs bænum, hvað er það?“

Hún hafði hlaupið til og gripið um þvala hönd eiginmannsins.

Feigðin skein úr hverjum andlitsdrætti hans.

„Ég hef gert bónda þínum grein fyrir eðli og alvöru þess sjúkdóms.“

Andlit bóndans breyttist ekki en staðfesti þó ótvírætt orð læknisins.

„Já, en þú getur ekki verið alveg viss.“ Bænarheimurinn í rödd konunnar leyndi sér ekki.

„Nei. Það er mikið rétt. Fullkomna greiningu fáum við ekki nema með krufningu og er þá víst fullseint í rassinn gripið. Þið fyrirgefið orðalagið.“

Bóndinn stundi eins og væri hann syndugri ræninginn sem hékk við hlið Krists á Hausaskeljastað. Þögnin sem á eftir fylgdi var sem ógn í loftinu og ætlaði aldrei að taka enda.

„En er ekkert ... Það hlýtur að vera hægt að reyna eitthvað ... Er ekki hægt að senda hann suður?“

Spurningarnar voru sundurlausar og röddin bar með sér að hún óttaðist svarið. Bóndinn starði á lækninn brostnum augum.

„Þegar þú lýstir fyrir mér sjúkdómseinkennum Sigfúsar, frú Bryndís, fékk ég hugboð eða að minnsta kosti óljósan grun um hvað gæti verið á ferðinni. Ég hafði því samband við gamlan kennara minn úr háskólanum, prófessor í lyflækningum á Landspítalanum. Hans viðbrögð voru þau að væri ágiskun mín rétt væri hugsanlega veik von í tiltekinni lyfjameðferð. Ég bað hann um að senda mér með sérlyfisbílnum öflugasta lyfið í þeim flokki sem hann nefndi, svo ég hefði það tiltækt. Hann féllst á það eftir nokkurt hik, enda sá hann í hendi sér að sennilega mætti engan tíma missa. Ég er því með lyfið með mér. En ég vil ekki leyna ykkur því að ekki er áhættulaust að taka það og aukaverkanir þess geta orðið sjúklingnum erfiðar.“

Hann leit spyrjandi á þau hjón til skiptis, en hvorugt virtist hafa burði til að gera athugasemd.

„Á hitt er að líta,“ hélt læknirinn áfram, „að ella eigum við engan annan kost en að koma Sigfúsi í hendurnar á prófessor Sederskjöld á Karólínska sjúkrahúsinu í Stokk-hólmi. Ég er nokkuð viss um að hann yrði allur af vilja gerður að veita hjálp, enda má auðvitað segja að þótt lækning tækist ekki vegna þess mikilvæga tíma sem hefur tapast, þá væri, út frá almennu læknisfræðilegu sjónarmiði, fengur fyrir Sederskjöld að fá líffæri héðan til að bera saman við líffærin sem eru til úr blámanninum.“

Læknirinn þagnaði og virtist vera að velta þessum jákvæðu röksemdum fyrir sér því hann kinkaði nokkrum sinnum kolli sjálfum sér til samþykks.

Rödd Sigfúsar var í senn rám og skráek.

„Meðalið. Gefðu mér meðalið!“

Læknirinn leit á Bryndísi. Hún sagði ekkert en laut hægt höfði.

„Ég vil biðja þig að færa mér matskeið, frú Bryndís. Gjarnan matskeið sem má láta á sjá.“

Konan stóð á fætur, gekk út úr herberginu en svaraði ekki að öðru leyti. Þegar hún kom til baka hafði læknirinn fært litla borðið að rúm-

stokknum og svarta læknataskan stóð þar opin. Hann tók upp úr henni tvö dökkbrún lyfja-glös. Bæði voru rækilega merkt í bak og fyrir með orðinu „EITUR“ á miðjunni og hauskúpu-merki þar fyrir neðan. Sigfús bóndi var sestur upp í rúmi sínu. Hann var sem dauðaðæmdur maður, ofurseldur ömurlegum örlögum sínum.

„Við eigum von á þriðja barninu, Sigfús minn,“ sagði Bryndís lágt.

Bóndinn leit á hana undrandi og áhugalaus en stundi þó ekki sérstaklega undan þeim tíðindum svo sem hann var vanur. Fram að þessu hafði Halldór læknir virst hinn eini þeirra þriggja sem ekki ætlaði að bogna undan álaginu. En nú sást að jafnvel honum var ekki fullkomlega rótt. Hann hélt á matskeiðinni í annarri hendinni og hellti eitrunu varlega úr flöskunni með hinni. Bryndís sá að hendur hans skulfu dálítið. Og svo fór að þrátt fyrir ýrtruðu varkárni Halldórs missti einn eiturdropinn skeiðarinnar og féll ofan á lakið á rúminu. Þar kraumaði hann stutta stund, en hafði þá étið sig í gegnum lakið og tekið til við dýnuna. Dropinn hafði að sínu leyti sömu áhrif í hjónaherberginu á Hjarðarhóli og atóm-sprengjan á næsta umhverfi sitt. Allt líf og allur litur hurfu úr andliti bóndans og Bryndís húsfreyja hneig á rúmið, máttlítil. Hendur læknisins skulfu enn þótt hann næði smám saman betri stjórni á þeim. Hann lagði flöskuna varlega á borðið og skrúfaði tappann á.

„Réttu mér hina flöskuna, Bryndís,“ sagði hann í þungbúnum skipunartón. Henni tókst að rísa á fætur. Það heyrðust hljóð úr hálasi Sigfúsar, en allur raki var horfinn úr munnholinu svo þau urðu ekki að orðum. Konan kom með hina flöskuna og hlýddi augnskipun læknis og skrúfaði tappann af.

„Þú ætlar þó ekki að bæta hinu eitrunu við?“ spurði hún lágrí röddu sem bar með sér að hún vissi svarið.

„Ég á engan annan kost. Ef hann lifir þessa inntöku af en læknast ekki af sjúkdómnum, verð ég að koma aftur og gefa honum tvöfaldan skammt. Og dugi það ekki, þá er Sederskjöld okkar eina von. Megi guð almáttugur gefa að til þess þurfi ekki að koma.“

Hann bætti síðari eiturskammtinum í skeiðina og hreyfði hana varlega til og frá, eins og til að blanda innihaldið. Hann færði sig nær sjúklingnum. Sigfús opnaði munninn, fremur sem vél en maður. Læknirinn hellti innihaldi skeiðarinnar snöggst upp í hann. Sjúklingurinn kúgaðist en læknirinn hafði gripið fyrir vit hans. Sigfús leið útaf, vætti rúmið og ljót lykt gaus upp. Konan grét.

Tíu dögum síðar ók Bryndís húsfreyja traktor sínum inn að símstöðinni á Gili. Hún hafði ekki viljað hringja úr sveitasímanum. Sjúklingurinn hafði átt ömurlega daga fyrst eftir heimsókn læknisins, þjáður mjög á sál og líkama. En svo fór að brá af honum. Á þriðja degi var Sigfús bóndi kominn á ról og nú á þeim tíunda hafði hann vaknað snemma og gengið til verka af töluverðum þrótti. Konan hans sagðist þess fullviss að læknirinn þyrfti ekki að

koma með tvöfalda skammtinn af eitrunu.

„Petta eru svei mér góðar fréttir, Bryndís, og vissulega betri en ég þorði að búast við. En þú verður að segja Sigfúsi söguna eins og hún er og draga ekkert undan. Það er ekki óþekkt að sjúklingar fái bakslag og veikin taki sig upp á ný og þá hálfu verri. Við skulum svo sannarlega vona að það gerist ekki í tilfelli Sigfúsar því þá yrði óhjákvæmilegt að gefa honum tvöfaldan eða jafnvel þrefaldan skammt af eitrunu og er þó með öllu óvíst að það myndi hjálpa.“

„Ef ég verð að segja honum þetta, blessuðum, þá geri ég það,“ sagði hún. Svo bætti hún því við að í öllum ósköpunum sem á hefðu gengið daginn þann hefði hún gleymt að borga lækninum vitjunina og öll meðölin og fyriryrði sig fyrir þá framkomu. Petta hefði bara allt saman fengið svo mikið á hana.

„Hafðu ekki áhyggjur af því, frú Bryndís. Petta var svo einstaklega áhugavert sjúkdómstilfelli að mér er meira en nægjanlega borgað með því einu að hafa mátt fást við það. Ég tala ekki um fyrst lækningin virðist hafa borið svo góðan árangur.“

Lífið á Hjarðarhóli var nú komið í betri skorður en það hafði lengi verið. Sigfús óðalsbóndi hafði bjargað öllu sínu í hús og var í hópi fyrstu bænda til þess. Síðla hausts fæddist þeim hjónum sonur og var vel fagnað af öllum á þeim bæ. Fékk húsfreyja því ráðið að hann var skírður Halldór eftir langalangafa hennar sem Sigfús rámaði ekki í að hafa heyrt nefndan áður en konan sagði að hefði verið skáldmæltur vel.

Mjög óvenjulegt veggskraut prýddi nú híbýlin á Hjarðarhóli. Það var bútur úr laki, haganlega klipptur í fering, með eins konar brunagati í miðjunni. Hékk hann innrammaður og bak við gler á virðulegum stað á stofuvegg. Varð gestum þeirra hjóna starsýnt á þetta mikla undur og teikn læknavísindanna. Var ekki frítt við að nágrannarnir gerðu sér upp erindi að Hjarðarhóli í þeirri von að berja lakbútinn augum, svo frægur var hann orðinn í héraði og nærsveitum. Þess var þó gætt að ekki yrði öllum að þeirri ósk sinni. Sigfús var fámáll um fornan sjúkdóm sinn við flesta menn. Þó kom það fyrir, ef framámenn sveitarinnar sátu og dreyptu á guðaveigum eftir að hafa þegið eitthvert hnossgei af húsfreyju, að lakið og læknavísindin bæri á góma. Var þá Sederskjöld hinn sænski helsti heimildarmaður um þau mál og oft leiddur fram sem vitni. En auðvitað hlaut Halldór læknir einnig réttmætan sóma af málinu. Sigfús bóndi var nú kominn í hreppsnefnd og naut sín þar ekki síður en Snjólfur faðir hans og Sigfús afi höfðu gert á undan honum. Var hann virtur vel.

Þeir sátu í bókastofunni í læknisbústaðnum, Magnús læknir og Halldór staðgengill hans. Komið var að kveðjustund. Það fór augljóslega vel á með þeim kollegunum, þótt aldursmunur væri töluverður.

„Okkur hefur þótt vænt um að hafa þig hér, Halldór minn, og mikil hjálparhella hefurðu verið okkur þetta hálfa annað ár sem þú hefur verið austur hér. Mér er svo sem til efs að sjálfur hafir þú haft mikið upp úr krafsinu, en þú veist þó að minnsta kosti sitthvað um erfiðleikana sem einyrki í stóru héraði býr við. Auðvitað ætti enginn sómakær læknir að láta bjóða sér svona frumstæðar aðstæður. Stundum, þegar ég hef verið sóttur til þessa blessaða fólks, sé ég í hendi mér að ég gæti hjálpað því heilmikið ef ég bara hefði tæki, aðstöðu og lágmarkshjálp. Svo gerir maður veikburða tilraunir, með því fábrotna dóti sem maður getur haft með sér. Og vissulega hefur það sem betur fer gerst, á móti öllum líkum, að tilburðir manns hafa skilað einhverjum árangri. Og þó það gerist ekki, sem kannski er algengara en við viljum vera láta, er þetta blessaða fólk sannfært um að allt hafi verið gert sem fært var.“

Læknarnir hrærðu í kaffibollum sínum og sátu hljóðir drjúga stund.

„Ég skal segja þér, Magnús,“ sagði Halldór loks og dró sigarettureykinn djúpt í lungun, „að af öllu því sem ég hef fengist við hér fyrir austan mun Sigfús sjúklingur á Hjarðarhóli standa mér langlengst í minni. Í hans tilviki var ég nær því en nokkru sinni að koma filhraustum og alheilbrigðum manni í gröfina.“

„Já, það verð ég að segja, Halldór minn, að það var ekki ónýt hugmynd hjá þér að neutralisera sýruskammtinn í skeiðinni með sódanum og láta karlálftina halda að hann væri að drekka verri drykk en þeir drápu Sókrates með þar syðra í den tid. Já, og svo reis Sigfús karlinn á þriðja degi aftur upp frá dauðum og situr við hægri hönd hreppstjórans í himnaríkissælu upp frá því. Það er von að þú sért kallaður Halldór kraftaverkalæknir hér um slóðir, karlinn minn.“

Sagan er úr nýju smásagnasafni höfundar, Stolið frá höfundi stafrófsins (2002).

Höfundur er forsætisráðherra og rithöfundur.